

John Rawls PRÁVO NÁRODŮ

Přel. A. Bakešová – J. Rovenský, Praha (Filosofia) 2009, 221 str.

Johna Rawlse (1921–2002) není třeba českému čtenáři zvláště představovat, i když jeho první velké dílo *Teorie spravedlnosti* (1. vyd. 1971), které zahájilo revoluci v politické filosofii, vyšlo česky už před patnácti lety (1995). Mezitím ovšem vyšlo slovensky jeho druhé zásadní dílo *Politický liberalismus* (1997, pův. 1993) a revize *Teorie spravedlnosti* pod titulem *Spravedlivost' ako férovosť* (2007, pův. 2001). České vydání *Práva národů* ukazuje, že nejen Slováci se prostřednictvím překladů přibližují aktuální diskusi v politické filosofii. *Právo národů* poprvé vyšlo anglicky v roce 1999. Revolucí myslím skutečnost, že do liberální teorie, v níž v oné době panoval neoliberalismus v Hayekově a Berlinově podání, byla překvapivě a nepřehlédnutelně vnesena otázka spravedlnosti a nová verze společenské smlouvy a ani jedno z těchto témat politickou filosofii od té doby neopustilo.

Stojí za pozornost, jak Rawlsovo dílo charakterizuje jeden z prvních a zároveň největších kritiků zprava, libertarián Robert Nozick. „*Teorie spravedlnosti* je působivé, hluboké, subtilní, rozsáhlé, systematické dílo v politické a morální filosofii, jemuž podobné nenajdeme od dob psaní Johna Stuarta Milla, pokud vůbec. Je to gejzír inspirativních idejí, integrovaných do obdivuhodného celku. Politická filosofie nyní musí buď pracovat

v rámci Rawlsovy teorie, nebo vysvětlit, proč tak nečiní.“¹ Diskuse v politické filosofii se rozběhla v sedmdesátých letech a vede se dodnes.² V rámci této diskuse si v roce 1995 vyměnili názory i dva velcí rivalové, jejichž filosofie představuje dvě zásadní normativně diskursní alternativy. Myslím diskusi Rawlse a Habermase.³

Rawls byl filosof, který od publikace prvního velkého díla nepřestal v návaznosti na kritickou diskusi s přepracováváním a vylepšováním teorie – proto ho řada filosofů, do značné míry oprávněně, s příděchem ironie někteří, s naprostým odmítáním jiní, označuje za idealistu, racionalistu, modernistu či konstruktivistu. *Teorie spravedlnosti* přímo vedla ke zformování dvou výrazných polemických filosofických proudů, spíše napravo se zformoval liberalismus, spíše nalevo komunitarismus (který nepřímě navázal na starší republikánskou tradici), a nepřímě ovlivnila konstituci diskursní či deliberativní teorie demokracie, reprezentovanou především Haber-

¹ R. Nozick, *Anarchy, State and Utopia*, New York 1974, str. 183.

² Rawlsovu politickou filosofii dnes kriticky rozvíjejí zvláště A. Ferrara, K. Bayneš, M. Nussbaum, A. Honneth, N. Fraser, T. Pogge a další, u nás: P. Barša, M. Hrubec, M. Znoj, J. Velek, M. Skovajsa. Českou recepci Rawlse v úvodu k recenzovanému dílu pěkně shrnuje M. Hrubec.

³ Citováno z J. Rawls, *Political Liberalism*, New York 1996, str. 372–434; J. Habermas, *Smíření prostřednictvím veřejného užití rozumu: Poznámky k Politickému liberalismu Johna Rawlse*; verus J. Rawls, *Odpověď Habermasovi*.

masem, ale také řadou dalších autorů, kteří se většinou rekrutují z Habermasových a Rawlsových žáků. Další významný filosofický krok představovalo vydání *Politického liberalismu*. Nově užitými pojmy vázanými na novou koncepci politické filosofie jsou: veřejný rozum, rozumné a racionální, překrývající konsensus všeobsažných učení, které náležejí pouze jedincům, ne společnosti či státu.

Právo národů epistemologicky navazuje na *Politický liberalismus*, ale předmětně otevírá nové téma, a to téma mezinárodního práva národů, založeného na koncepci lidských práv, spolupráci nejen mezi svobodnými a rovnými občany, ale i národy. (Pojem národ je zde užíván v politickém neorganickém smyslu.) Podle autora označení se jedná o realistickou utopii. Utopií proto, že dodržování práva národů by znamenalo konec války v mezinárodním společenství, realistickou proto, že evropské demokratické státy spolu již dvě stě let neválčí, tedy přesněji ty státy, které autor nazývá „rozumnými liberálními národy“. To jsou státy, které dodržují podmínky pro „Právo národů“ formulované autorem. Mezi rozumné liberální národy nepočítá Napoleonovu Francii, americký Jih v době války Severu proti Jihu, Bismarckovo Německo a Rakousko Habsburků, protože tyto státy vedly expanzionistické války o moc, a tím porušily minimálně jednu z důležitých podmínek „Práva národů“. Vstup do války Rawls připouští jedině z důvodu sebeobrany nebo v případě flagrantly porušování lidských práv a na obranu svobody. Klade si otázku, zda lze Spojené státy považovat za řádnou ústavní demokracii, když svrhly Allendeho

demokracii v Chile, Arbenzovu demokracii v Guatemale, Mossadeghovu demokracii v Iránu, podle některých sandinistickou demokracii v Nikaragui a když utajované operace prováděla vláda USA motivována monopolistickými a oligarchickými zájmy bez vědomí a kritiky veřejnosti (83). Kritici zleva namítají, že Rawlsova teorie představuje idealizovanou Ameriku a že uvádí pouze historické příklady, nepouští se do kritiky americké zahraniční politiky a neumožňuje založení skutečně férového mezinárodního práva a skutečně demokratické politiky.

Vedle rozumných liberálních národů Rawls výslovně zahrnuje mezi respektované národy tzv. slušné konzultační hierarchie (jako příklad uvádí vymyšlený modelový muslimský stát Kazanistán), které sice nemají demokratické politické uspořádání, ale respektují lidská práva a nevedou útočné války. Podobně doporučuje respektovat nevýbojné benevolentní absolutismy. Pomáhat je třeba v rámci Rawlsovy neideální teorie státům zatíženým nepříznivými okolnostmi, politicky výchovně prostřednictvím sankcí, v krajním případě i vojensky působit na státy stojící mimo zákon. Rawlsova přesná formulace zní: „[liberální a slušné hierarchické národy] válčí jedině tehdy, když upřímně a rozumně věří, že jejich bezpečnost je vážně ohrožena expanzionistickou politikou států stojících mimo zákon“. Je diskutabilní, zda je tato formulace dostatečně odolná vůči možným zneužitím. Liberální společnost může vést válku v sebeobraně, aby chránila a uchovávala základní svobody svých občanů a ústavně demokratické politické instituce. Nemůže od svých občanů

oprávněně požadovat, aby bojovali za ekonomický blahobyt nebo za získání přírodních surovin, už vůbec ne za moc a impérium.

Filosoficky Rawls vychází z pozdní analytické filosofie a postupuje metodou „zdravého rozumu“ (common sense), což má své výhody pro nezavěšené čtenáře. Filosoficky poučný čtenář naopak kroutí hlavou nad rychlým řešením a přecházením velkých problémů filosofie 20. století, tedy problémů jazyka a metafyziky. Kritickou úvahu si jistě zaslouží odvození „Práva národů“ v „původním stavu“ za „závojem nevědomí“. Do „původního stavu“ v hypotetické situaci v *Teorii spravedlnosti* a v *Politickém liberalismu* vstupují jedinci, zde zástupci národů. Rawls nepopírá, že se jedná o konstrukci a že jedinci neznající své budoucí postavení jsou čistá abstrakta, jak mu vytýkali kritici ze všech stran. V tomto smyslu je Rawls důsledným a čistým teoretikem na rozdíl od mnoha, zvláště postmoderních kritiků. Ona umělá konstruktivnost je v *Právu národů* ještě patrnější. Jak by mohli do hypotetické teoretické situace vstoupit národy nebo i zástupci národů? Na druhou stranu sama myšlenka hypotetické situace, v níž bychom mohli

odvodit základní principy spravedlnosti, je filosoficky nosná – mohli bychom hledat paralely třeba k Husserlově *epoché*. Počínaje *Politickým liberalismem* Rawls tvrdí, že jeho koncepce není metafyzická, ale politická. Vzhledem k tomu, že Rawlsova koncepce je výslovně racionalistická a universalistická v kantovském smyslu (*Právo národů* je zjevně novou verzí Kantovy studie *K věčnému míru*), museli bychom zavést minimálně dvojí pojem politiky, za prvé Kantův a Rawlsův, za druhé realistický. Onen druhý, realistický – mocensko-pragmatický, oddělený od onoho prvního –, je sám o sobě úpadkový. Proto Rawlsova realistická utopie, která také představuje novou verzi Apelovy dialektiky neohrazeného ideálního komunikativního společenství a reálného komunikativního společenství, vtělené do diskursní etiky a politiky, má co říci.

Navzdory všem otázkám a možná právě pro ně, je nutné české vydání *Práva národů* přivítat a doufat, že rozpoutá plodnější filosofickou i politicky teoretickou diskusi, která nás přiblíží současné diskutující západní i kosmopolitní kritické demokratické obci.

Martin Šimsa